

Wroniszewski, Jan

O pochodzeniu Półkoźców Wielowiejskich

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 26 (240), 125-134

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

JAN WRONISZEWSKI (Toruń)

O POCHODZENIU PÓŁKOZICÓW WIELOWIEYSKICH

W 1426 r. w Wiślicy wywodził swoje szlachectwo Mikołaj, herbu Nowina, pochodzący ze Zgłobic — wsi położonej niedaleko Wojnicza. Matka jego należała do rodu Rawiczów, stąd w wywodzie pojawiło się dwóch świadków pieczętujących się znakiem Panna na Niedźwiedziu: Piotr z Dębian oraz Dzierśław z Więckowic koło Wojnicza¹. Dzierśław ten nosił przydomek Białoń („Balon”) i występuje w źródłach od 7 XII 1407 do 13 VI 1446², a 30 I 1447 już nie żył³. Ojcem Dzierśława był Mściwoj Białoń z Więckowic⁴, wzmiankowany po raz pierwszy 2 VIII 1386 r.⁵ Od 1401 r. występował jako jeden z burgrabiów zamku krakowskiego⁶ i funkcję tę

¹ *Wywody szlachectwa w Polsce XIV—XVII w.*, wyd. W. Semkowicz, Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie, t. 3, 1913, nr 29.

² *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, t. 1, z. 3, s. 422—424; Archiwum Państwowe w Krakowie, Księgi ziemskie krakowskie (dalej ZK), 6, s. 110, 238; 193, s. 289; 194, s. 151, 158, 161, 162, 165, 174, 195, 589; 150, s. 24; Księgi ziemskie bieckie (dalej ZB) 1, s. 79; Księgi ziemskie czchowskie (dalej ZCz) s. 1, s. 204; 3, s. 42, 127—130, 178, 180, 185, 190, 228, 234, 238, 250, 254; Księgi ziemskie pilzneńskie (dalej ZP) 22, s. 422; 34, s. 34, 45; *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie*, t. 1—9, wyd. K. Liske, Lwów 1868—1883, t. 5, nr 88; t. 7, nr 44; *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, wyd. S. Kuraś, t. 2, Lublin 1973, nr 429; por. Kartoteka słownika historyczno-geograficznego Małopolski w Krakowie.

³ ZCz, 3, s. 267.

⁴ ZK, 194, s. 151.

⁵ *Antiquissimi libri iudiciales terrae Cracoviensis 1374—1400*, wyd. B. Ulanowski, *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 8, cz. 1 i 2, Kraków 1884—1886 (dalej SP 8), nr 4149, 4239, uw. 23.

⁶ K. Fedorowicz, *Dostojnicy i urzędnicy świeccy województwa krakowskiego w latach 1374—1506*, Archiwum Komisji Historycznej Akademii Umiejętności, t. 8, 1898, s. 126; *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. J. Sułkowska-Kuraszowa, S. Kuraś (dalej ZDM), t. 5, Wrocław 1970, nr 1213; *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257—1506*, wyd. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1879, nr 99; *Najstarsza księga sądu najwyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim*, wyd. A. Kłodziński, Archiwum Komisji Prawniczej Akademii Umiejętności, t. 10, 1936, nr 1226 (dalej *Najstarsza księga...*); Archiwum Państwowe w Krakowie, *Księgi grodzkie krakowskie* (dalej GK), 1a, k. 18.

sprawował do śmierci, która nastąpiła po 5 X 1423 r. — ostatnie wystąpienie w źródłach ⁷. W latach 1386—1398 Mściwoj procesował się ze swoją ciotką Kenną, wdową po kasztelanie lubelskim Piotrze ze Szczekocin ⁸. Kenna była córką Jakuba z Dębna herbu Pobóg, który nie posiadał męskiego potomstwa. Jego znaczne dobra ziemskie odziedziczyły córki: wspomniana Kenna i jej przyrodnia siostra Zochna ⁹. Mściwoj Białoń był bez wątpienia synem Zochny, bowiem jego proces z ciotką Kenną dotyczył spadku po Jakubie z Dębna — między innymi Grudzyn — leżących w obrębie klucza dębieńskiego ¹⁰. Imię Mściwoja było imieniem kognatycznym, występującym u Pobogów już w XIII w. W przypadku Mściwoja z Więckowic było to imię pradziada macierzystego ¹¹. Do wspomnianego spadku należała część Kazimierzy Wielkiej, z której Mściwoj pisał się w procesie z Kenną ¹². W 1399 r. zawarł z jej synem — Janem ze Szczekocin — porozumienie w sprawie wspólnego korzystania z łąki w Kazimierzy Wielkiej ¹³. Do około 1405 r. Mściwoj najczęściej pisał się z Trzevlina ¹⁴ — zdaniem Franciszka Sikory był to zamek położony na gruntach Wielkiej Wsi sąsiadującej z Więckowicami ¹⁵. Rządziej pisał się z Jankowic ¹⁶ i niedaleko nich położonej Kazimierzy Wielkiej ¹⁷, a wyjątkowo z Więckowic, z których pisał się po 1405 r. ¹⁸ W 1398 r. kupił za 200 grzywien Sukmanie — leżące między Wielką Wsią a Olszynami nad Dunajcem — od swego współrodowca Leonarda z Gawłowa ¹⁹. W rejonie Więckowic posiadał również Dąbrówkę. Jako właściciel tej wsi jest

⁷ Wybór zapisek z ksiąg ziemskich i grodzkich krakowskich z l. 1394—1506, wyd. A. Z. Helcel, *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 2, Kraków 1870 (dalej SP 2), nr 1938.

⁸ F. Sikora, *O rzekomej dominacji politycznej Lisów w Małopolsce w XIII w., czyli kilka uwag o rodzie Pobogów*, *Studia Historyczne*, t. 26, 1983, z. 1, s. 17, przyp. 69.

⁹ Ibid., passim.

¹⁰ SP 8, nr 4231; F. Sikora, op. cit., s. 17, przyp. 69.

¹¹ F. Sikora, op. cit., s. 21.

¹² SP 8, nr 4957, 7722, 9131, 9132, uw. 38, 43, 104, 109, 114, 153, 227, 245, 260, 268; ZK 2, s. 362, 366; por. Kartoteka słownika...

¹³ SP 8, nr 8940.

¹⁴ SP 2, nr 919; SP 8, nr 4231, 7098, 10927, uw. 23, 38, 309, 319; *Najstarsza księga...*, nr 1167; *Dokumenty sądu ziemskiego krakowskiego 1302—1453*, wyd. Z. Perzanowski, Wrocław 1971, nr 93, 105; ZK 3b, s. 316, 321; ZK 4, s. 58, 63.

¹⁵ F. Sikora, op. cit., s. 21—22.

¹⁶ SP 8, nr 4149, 8940; por. Kartoteka słownika...

¹⁷ Por. przyp. 12.

¹⁸ SP 8, 7107, 7723, 10925 (przed 1405); *Archiwum ksiąząt Lubartowiczów Sanuszków w Sławucie*, wyd. Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak, t. 1—7, Lwów 1887—1910, t. 2, nr 93; ZK 5, s. 242, 308; 6, s. 563; GK 1, s. 442; ZCz 1, s. 82, 180, 193, 200, 203, 204, 243; 2, s. 8, 17, 77, 85, 104, 150, 170, 189, 194, 243, 258; TCz 3, s. 98, 104, 114, 124, 150, 163, 170, 176, 183, 201, 219, 223, 234; ZP 18, s. 144; 20, s. 66, 150, 154, 165; 21, s. 241, 249; 22, s. 442; por. Kartoteka słownika...

¹⁹ SP 8, nr 7701, 7723.

poświadczony w 1398 r.²⁰ W 1413 r. Mszczuj z Jankowic (rzecz jasna Białoń) świadczył jako Rawicz w wywodzie szlachectwa przeprowadzonym w Wiślicy²¹.

Matka Mściwoja — Zochna — przed 17 VIII 1360 r. wyszła za mąż za Andrzeja kasztelana czechowskiego²². Matką Zochny była Agnieszka, córka Jana Romańca, mieszczanina krakowskiego²³. Franciszek Sikora, który badał niedawno ród Pobogów, doszedł do wniosku, że Zochna odziedziczyła po swoim ojcu Jakubie z Dębna części w Kazimierzy Wielkiej i Grudzynach oraz w Jankowicach, jak też Grabno, Więckowice i Zamoście. Autor ten zastrzega jednak, że nie jest łatwo określić ściśle jej dziedzictwa, ponieważ nie mamy informacji o majątku jej męża — Andrzeja, którego uznał za Rawicza i ojca Mściwoja Białonia²⁴. Dobra Rawiczów w okolicy Wojnicza są poświadczane już w I poł. XIV w.²⁵

Mściwoj z Więckowic, prócz Dzierśława, miał jeszcze syna Krystyna Białonia z Więckowic. Nie dysponujemy niestety źródłowym potwierdzeniem tej filiacji, jednakże zarówno przydomek, jak i miejscowość, z jakiej Krystyn się pisał, nie pozostawiają w tej kwestii żadnych wątpliwości. Krystyn Białoń jest wzmiankowany w księgach krakowskich w latach 1428—1430²⁶ i zmarł, jak się zdaje, bezpotomnie, ponieważ wszystkie wsie Mściwoja w rejonie Wojnicza były następnie w posiadaniu Dzierśława: Więckowice, Olszyny, Grabno, Dąbrówka, które były wsiami dziedzicznymi Mściwoja, oraz nabyte przez niego: Sukmanie, Roztoka, Szkodna i Podbrzeże²⁷. W 1404 r. Białoń z Więckowic jest wymieniony w gronie studentów krakowskich²⁸. Prócz Dzierśława i Krystyna Mściwojowiców w grę może wchodzić jeszcze bliżej nie znany Jan Białoń („Balon”), który w 1426 r. był kapelanem królewskim²⁹. O ile zbieżność przydomka nie jest tu przypadkowa, byłby trzecim synem Mściwoja. Dzierśław był żonaty z Małgorzatą, której w 1428 i 1436 r. oprawił po 100 grzywien wiana i posagu na Olszynach, Roztoce, Szkodnej i Sukmaniu³⁰. Jego dobra odziedziczyły dwie córki — synów nie miał — Barbara, żona Mikołaja Buczyńskiego herbu Strzemie, oraz Warszka, żona naj-

²⁰ Ibid., nr 7098.

²¹ *Zapiski sądowe województwa sandomierskiego z lat 1395—1444*, wyd. F. Piekosiński, Archiwum Komisji Prawniczej Akademii Umiejętności, t. 8, 1907, cz. 1, nr 612 (dalej ZS).

²² *Monumenta Poloniae Vaticana*, wyd. J. Ptaśnik, t. 3, Kraków 1914, nr 398.

²³ F. Sikora, op. cit., s. 14—17.

²⁴ Ibid., s. 21.

²⁵ J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów*, (maszynopis pracy doktorskiej).

²⁶ ZK 146, s. 142; GK 3, s. 269, 311, 413.

²⁷ ZK 5, s. 308; F. Sikora, op. cit., s. 22.

²⁸ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1, wyd. Z. Pauli, B. Ulanowski, Kraków 1887, s. 20.

²⁹ *Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der hussitischen Bewegung*, wyd. J. Caro, t. 1, Wien 1871, s. 494.

³⁰ ZCz 3, s. 42, 114.

pierw Piotra Karwacjana z Gorlic i Gruszowa herbu Zadora, który zmarł w 1444 r.³¹, a następnie Jana Żegoty Mojkowskiego chorążego sieradzkiego herbu Jelita³². Jako Weronika alias Warszka jest wzmiankowana jeszcze w 1494 r.³³

Od 15 V 1388 do roku 1423 występuje w źródłach Andrzej piszący się konsekwentnie z Trzewlina³⁴. Jako *Andreas filius Andree de Czerenolin* został wraz z żoną Beatą wspomniany w aktach papieskich w 1398 r.³⁵ W latach 1406—1416 Andrzej pełnił funkcję podstolego królowej³⁶. Dwukrotnie — w 1403 i 1420 r. źródła nazwały go bratem Mściwoja Białonia³⁷. W 1420 r. pojawili się w księgach ziemskich krakowskich Stanisław, syn Andrzeja z Trzewlina, z braćmi. Jednym z tych braci był brat rodzony Piotr — obaj występują w źródłach od 1418 r.³⁸, drugim był zapewne Jan z Wielkiej Wsi znany tylko z jednej zapiski z 1420 r., kiedy miał proces z Mszczujem z Więckowic³⁹. Jana brak w kilku zapiskach dotyczących wyznaczania przez Stanisława i Piotra posagu ich siostrze Piechnie, żonie Wiktora ze Zdrzania i Mierzyc⁴⁰. Zapiski te pochodzą z lat 1419—1423. Piotr i Stanisław pisali się z Trzewlina, Wielkiej Wsi, a Piotr również z Prokocimia, odziedziczonego — podobnie jak poprzednie wsie — po ojcu⁴¹. Piotr żył jeszcze w 1430 r.⁴², zmarł przed 20 IV 1434 r. Tego dnia wdowa po nim, Elżbieta, wygrała z Pawlikiem z Markuszowej proces o siedmiu kmieci w Prokocimiu, zastawionym przez jej męża. Proces ten wygrała, ponieważ miała na tej wsi

³¹ *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 4, s. 794; F. Sikora, op. cit., s. 22.

³² F. Sikora, op. cit., s. 22.

³³ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski, t. 1—5, Warszawa 1905—1919, t. 2, nr 362; ZCz 5, s. 302.

³⁴ SP 8, nr 4709 (pierwsze wystąpienie); ZP 24, s. 162 (ostatnie wystąpienie); por. Kartoteka słownika...

³⁵ *Bullarium Poloniae*, wyd. I. Sułkowska-Kurasłowa, S. Kuraś, t. 3, Rzym—Lublin 1988, nr 558. Beatę wspominają ponadto księgi sądowe krakowskie w 1400 r. (SP 8, nr 10117—10118, 10657; zob. też *ibid.* nr 8724, uw. 290).

³⁶ *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 2, Kraków 1883, nr 492; K. Fedorowicz, op. cit., s. 252.

³⁷ *Najstarsza księga...*, nr 1226; ZP 21, s. 241.

³⁸ ZK 7, s. 52; 194, s. 187 (najstarsze wystąpienie Stanisława i Piotra).

³⁹ ZP 21, s. 241.

⁴⁰ ZK 6, s. 559; 7, s. 122, 231, 235; żoną Wiktora była już w roku 1418 — ZK 194, s. 187.

⁴¹ *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej...*, t. 2, nr 239; ZS, nr 1088; SP 2, nr 2523; ZB 1a, s. 200, 259, 267; ZCz 2, s. 18, 177, 179, 182, 185, 187, 191, 338, 370, 381, 382; 3, s. 27, 55, 148; ZK 6, s. 559, 602, 603; 7, s. 52, 66, 122, 231, 235, 257, 395; 8, s. 211, 232, 234, 277; ZP 18, s. 18, 57, 381; 20, s. 57, 68, 81, 129, 185, 246, 276, 278; 22, s. 381, 418; 34, s. 44, 47; por. Kartoteka słownika...; Prokocim jako własność Andrzeja Trzewlińskiego jest poświadczony od 1389 r. — SP 2, nr 937, 1201; SP 8, nr 5131, 8026, uw. 161, 290, 313, 325, 342; ZK 5, s. 403.

⁴² GK 4, s. 50 (wg indeksu AP w Krakowie).

oprawiony posag i wiano⁴³. Żoną Stanisława z Trzewlina była Zbychna znana z lat 1422—1424⁴⁴. Stanisława nie spotykamy w źródłach po 1448 r.⁴⁵ Jego córką była Ludzimiła, w 1448 r. już żona Piotra Branickiego herbu Gryf, który w tym roku oprawił jej 200 grzywien wiana i tyleż posagu⁴⁶.

Pozornie uzyskujemy jasny obraz rodziny Rawiczów — potomków Andrzeja kasztelana czechowskiego i Zochny. Obraz zdawałoby się całkiem pewny, bowiem oparty na nie budzących wątpliwości informacjach dotyczących pokrewieństwa oraz dwóch zapiskach herbowych, określających przynależność rodową Mściwoja Białonia i jego syna Dzierzława. Problem pochodzenia tej rodziny rysuje się jednak szerzej, a to w kontekście istnienia w II poł. XV w. rodziny Półkoźców, dodajmy przy tym, pewnych potomków podstołego Andrzeja z Trzewlina, którzy pisali się z Trzewlina i Wielkiej Wsi. Dnia 26 II 1467 r. przed sądem krakowskim toczył się spór o sprawowanie opieki nad dziećmi niedawno zmarłego Andrzeja z Wielowsi (Wielka Wieś): Janem i Druzjaną. Ubiegali się o to Piotr z Branic kasztelan biecki, określony jako gener nieletnich dzieci Andrzeja, oraz ich stryj Piotr Breński. Opiekę uzyskał Branicki, który w drodze losowania przedstawił korzystniejsze warunki. Opiekun ten przejął także obowiązek wyposażenia ciotki dzieci zmarłego Andrzeja — Róży, żony Mikołaja Saspowskiego z Tęgororza⁴⁷. Piotr Breński, nazywany także Trzewlińskim, był pewnym Półkoźcem⁴⁸, podobnie jak jego bratanek Jan Wielowiejski⁴⁹. Piotr nie żył już w 1469 r., kiedy pojawiła się pierwszy raz wdowa po nim — Beata⁵⁰. Problem przynależności rodowej interesującej nas grupy skłania do bardziej wnikliwego rozpatrzenia jej stanu majątkowego. Andrzej Trzewliński podstoli królowej pisał się najczęściej z Trzewlina. Po matce Zochnie odziedziczył także Zamoście koło Wojnicza — starą posiadłość Pobogów⁵¹. Posiadał także część Prokocimia koło Krakowa⁵². W latach 1404—1406 procesował się o Mędrzechów w ziemi sandomierskiej — przynajmniej połowa tej wsi była w jego

⁴³ SP 2, nr 2523.

⁴⁴ ZCz 2, s. 370, 382; ZK 7, s. 395.

⁴⁵ Ostatni raz wzmiankowany jest w procesie z Warszką z Więckowic o granice między Więckowicami a Wielką Wsią — ZP 18, s. 18.

⁴⁶ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, ręk. 5348, cz. 1, s. 106.

⁴⁷ SP 2, nr 3883.

⁴⁸ *Joannis Długosz senioris canonici cracoviensis, Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przezdziecki, t. 1—3, Kraków 1863—1864 (dalej LB), t. 1, s. 30, 185; w 1456 r. Piotr Trzewliński z Brenia ufundował altarię św. Trójcy w kościele w Wojniczu — Kartoteka słownika...

⁴⁹ LB 2, s. 306, 307, 433.

⁵⁰ ZCz 4, s. 396, 459.

⁵¹ Wieś tę posiadali jego potomkowie: Breńscy i Wielowiejscy — SP 2, 3338; ZP 23, s. 296; 24, s. 464; por. Kartoteka słownika... W sprawie przynależności Zamościa do Pobogów zob. F. Sikora, op. cit., s. 11—12.

⁵² Zob. przyp. 41.

rękach⁵³. Mędrzechów leży w parafii Bolesław, sąsiadującej z parafią Oleśno. W 1405 r. Andrzej Trzewliński jest poświadczony jako właściciel Oleśna⁵⁴. Do parafii w Oleśnie należały następujące miejscowości: Wielopole, Breń, Smogorzów, Szwarzów, Borek⁵⁵. Część Oleśna, Szwarzów, Smogorzów i Breń należały do Piotra Breńskiego, a potem do jego córki Jadwigi, która zamieniła je ze Stanisławem Kielbasą na Przyłuski i dopłatę 920 grzywien i 20 florenów węgierskich w 1474 r.⁵⁶ Breński miał też Gruszów w sąsiedniej parafii Dąbrowa Tarnowska⁵⁷. W czasach Długosza Oleśno, wraz z prawem patronatu kościoła, należało do Stanisława Ligęzy herbu Półkoza oraz do Stanisława Kielbasy⁵⁸. Kościół pobierał ponadto dziesięcinę z folwarku rycerskiego w Chrószczynie (ziemia krakowska), która w części należała do Ligezów, przynajmniej od czasów Jana Ligęzy wojewody łęczyckiego⁵⁹. Stanisław Ligęza posiadał również Wielopole w parafii Oleśno⁶⁰. Mędrzechów i Oleśno leżą w obrębie wielkiego gniazda rodowego Półkociców między Wislicą a Dąbrową Tarnowską (Stróżyska, Żochów, Przemyków — z niego pisał się biskup krakowski Paweł w II poł. XIII w. — Sopichów, Gręboszów, całe prawie parafie Oleśno, Dąbrowa Tarnowska i Bolesław). Każda niemal spotykana w Małopolsce rodzina herbu Półkoza miała jakąś własność w tym rejonie. Piotr Breński był również posiadaczem części Prokocimia i Zamościa⁶¹. Nie ma więc żadnych wątpliwości, że był on potomkiem Andrzeja Trzewlińskiego. Tym samym odnosi się to co Andrzeja z Wielkiej Wsi (brat Piotra) i jego dzieci — Jana Wielowieyskiego i Druzjanny. Potwierdzają to również inne dane dotyczące dziedziczenia miejscowości. W 1452 r. bracia Grzegorz i Piotr Branicki zastawili za 160 grzywien Mędrzechów Andrzejowi z Tęczyna⁶². Zastaw ten uczynili w imieniu braci: Andrzeja i Jana z Trzewlina (chodzi tu o Andrzeja z Wielkiej Wsi), bowiem ci wymienieni w następnym roku odebrali od obu Branickich 160 grzywien *super hereditatem Modrzechow*⁶³. W 1458 r. Andrzej z Trzewlina i z Wielkiej Wsi zastawił Mędrzechów za identyczną kwotę Krzeszowi Kar-skemu⁶⁴. W takim układzie musimy uznać za pomyłkę (może wydawcy)

⁵³ ZS, nr 327, 388.

⁵⁴ ZK 2, s. 213—214.

⁵⁵ LB 2, s. 430—431.

⁵⁶ ZP 3, s. 100, 133; 23, s. 14. Por. Kartoteka słownika...

⁵⁷ TP 18, s. 38, 41; 22, s. 302; por. Kartoteka słownika...

⁵⁸ LB 2, s. 431.

⁵⁹ *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 2, s. 377.

⁶⁰ LB 2, s. 431.

⁶¹ Zob. przyp. 51; GK 15, s. 103—104; ZK 152, k. 5.

⁶² ZK 14, s. 317; por. *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 2, s. 207.

⁶³ ZK 151, s. 172.

⁶⁴ ZP 18, s. 81; zob. też SP 2, nr 3597, 3599.

informację przekazaną przez Długosza, jakoby dziedzicem Mędrzechowa był Jan Wielepnicki herbu Półkoza⁶⁵. Rodzina o tym nazwisku nie jest skądinąd znana. Pewnie chodzi tu o Jana Wielowiejskiego, syna Andrzeja z Wielkiej Wsi, którego Długosz zna jako posiadacza Grądów sąsiadujących z Mędrzechowem⁶⁶. O ile jest oczywiste, że Piotr Breński oraz Andrzej i Jan z Trzewlina i Wielkiej Wsi są potomkami Andrzeja Trzewlińskiego, podstolego królowej i brata Mściwoja z Więckowic, zagadkę stanowi charakter pokrewieństwa między nimi. Franciszek Sikora uznał, że Półkoczice wżenili się w dobra Rawiczów Trzewlińskich. Jego zdaniem Jadwiga, żona Andrzeja z Wielkiej Wsi, była córką Piotra Trzewlińskiego syna Andrzeja Trzewlińskiego podstolego i wniosła dobra ziemskie w posagu Andrzejowi z Wielkiej Wsi, tym samym pierwszemu Półkoczycowi piszącemu się tak z tej wsi, jak i z Trzewlina⁶⁷. Andrzej z Wielkiej Wsi nie mógł jednak wżenić się we wspomniane dobra, jeżeli jego bracia Jan i Piotr Breńscy również pisali się z Trzewlina, Breński ponadto z Zamościa i Prokocimia, a Mędrzechów wspólnie posiadali Jan i jego brat Andrzej z Wielkiej Wsi. Aby utrzymać koncepcję przejścia tych dóbr po kądzieli w ręce Półkocziców należałoby założyć istnienie małżeństwa między przodkiem Andrzeja z Wielkiej Wsi i jego braci a wnuczką Andrzeja Trzewlińskiego (podstolego), dziedziczącą dobra ziemskie. Po pierwsze jednak — brak czasu w chronologii tej rodziny na jeszcze jedno pokolenie, po drugie — znana ze źródeł wnuczka Andrzeja Trzewlińskiego (podstolego) — Ludzimiła, córka Stanisława, była wyposażona w gotówce, miała więc tym samym braci, którzy dziedziczyli nieruchomości. W rękach Półkocziców znalazły się absolutnie wszystkie dobra ziemskie po Andrzeju Trzewlińskim (podstolim). Należy więc uznać ich za jego potomków po mieczu. Przemawiają za tym dodatkowe przesłanki i chronologia występowania osób należących do tej rodziny. Piotr Breński z Brenia i Zamościa jest poświadczony w źródłach od 1440 r.⁶⁸ Wcześniej z Brenia pisał się inny Piotr Breński znany z kilku zapisek z lat 1424—1429⁶⁹. W 1432 r. z Brenia pisała się Elżbieta⁷⁰, a w 1435 r. Stanisław⁷¹. Imiona te i chronologia występowania znakomicie pasują do synów Andrzeja Trzewlińskiego (podstolego). Piotr Breński starszy może być identyczny z Piotrem Trzewlińskim zmarłym między 1430 a 1434 r. Miał on żonę Elżbietę — pewnie identyczną z Elżbietą z Brenia — w takim układzie śmierć Piotra nastąpiłaby przed 1432 r. Stanisław z Brenia to pewnie Stanisław Trzewliński — brat Piotra.

⁶⁵ LB 2, s. 433.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ F. Sikora, op. cit., s. 22.

⁶⁸ ZP 23, s. 296; por. Kartoteka słownika...

⁶⁹ ZP 20, s. 118, 177, 179.

⁷⁰ Ibid., s. 224.

⁷¹ Ibid., s. 270.

Najbardziej prawdopodobny jest następujący układ: Stanisław Trzewliński był ojcem Ludzimiły, Róży, Jana i Andrzeja z Wielkiej Wsi i Trzewlina. Piotr — brat Stanisława — był natomiast ojcem Piotra Breńskiego. Przyjęcie braterstwa stryjecznego między Piotrem Breńskim a Andrzejem z Wielkiej Wsi wyjaśnia, dlaczego ten pierwszy nie miał bezwzględnie obowiązku wyposażenia w 1467 r. Róży, siostry Andrzeja. Obowiązek ten był wówczas związany z opieką nad dziećmi Andrzeja i zarządem jego dóbr. Małżeństwo Andrzeja z Jadwigą jest potwierdzone już w 1446 r.⁷², a jego siostra Ludzimiła była mężatką już w 1448 r.⁷³

Powyższa konkluzja prowadzi do przyznania, że dwie osoby nazwane źródłowo braćmi — Mściwoj Białoń i Andrzej Trzewliński, należały do dwóch różnych rodów. O ich pokrewieństwie świadczy dodatkowo fakt, iż obaj pisali się z Trzewlina. Przynależność Białońców do rodu Rawiczów nie budzi żadnych wątpliwości. Zwróćmy jednak uwagę, że Mściwoj i Andrzej podzielili między siebie dobra po Pobogach koło Wojnicza, nie wiadać natomiast żadnego śladu Białońców w rejonie wiślicko-tarnowskiego gniazda Półkoźców. Mieli zatem niewątpliwie wspólną matkę — Zochnę z rodu Pobogów — pochodzili jednak z jej dwóch różnych związków małżeńskich. Ojca Andrzeja Trzewlińskiego — Andrzeja kasztelana czechowskiego — drugiego męża Zochny, trzeba tym samym uznać za przedstawiciela rodu pieczętującego się herbem Ośła Głowa (Półkoźce). Wbrew Bonieckiemu, za którym idzie Sikora, Andrzej kasztelan czechowski nie występuje nigdy za życia jako dziedzic Trzewlina czy Wielkiej Wsi⁷⁴. Dobra te były z pewnością częścią wojnickiego klucza Pobogów. Pierwszym mężem Zochny musiał być znany z jednego tylko dokumentu z 7 III 1358 r. Dzierśław, zwany Białoń⁷⁵. Przemawia za tym przydomek i imię, które nosił następnie syn Mściwoja Białonia. W połowie 1360 r. Zochna była już żoną Andrzeja kasztelana czechowskiego⁷⁶. W 1347 i 1349 r. matka Zochny miała jeszcze nie uregulowane sprawy posażne ze swoim

⁷² ZK 146, s. 486; W latach 1458—1459 Jadwiga trzymała siłą Krzesławice, Mieczyń, Kwapinkę oraz połowę Gruszowa i Sierakowa, o co procesowała się z nią Barbara żona Mikołaja Reja z Szumska. Ostatecznie Andrzej Trzewliński, jako prokurator żony, ustąpił te dobra uzyskując zadośćuczynienie w wysokości 30 grzywien. Barbara była córką Sławca z Korabiewic herbu Szarza — Z. Kniaziółucki, *Materiały do biografii Mikołaja Reja z Nagłowic*, Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, t. 7, 1892, s. 4; Sławiec w 1419 r. oddał w opiekę wszystkie swoje dobra dziedziczne w ziemi krakowskiej, a wśród nich wspomniane wsie, będące potem przedmiotem omówionego procesu, swemu bratu przyrodniemu Marciszowi — ZK 6, s. 520. Marcisz był pewnie przodkiem Jadwigi, która trzymała sporne dobra z tytułu opieki sprawowanej przez ojca.

⁷³ Zob. przyp. 46.

⁷⁴ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 4, s. 236; F. Sikora, op. cit., s. 21.

⁷⁵ ZDM, t. 1, nr 87.

⁷⁶ Zob. przyp. 22.

ojcem Janem Romańcem mieszczaninem krakowskim⁷⁷. Można stąd wnioskować, że oba małżeństwa Zochny były zawarte w bardzo młodym wieku (skądinąd wiadomo jednak, że sprawy posażne ciągnęły się niejednokrotnie latami). Andrzej kasztelan czechowski występuje na tym urzędzie od 27 I 1359 r.⁷⁸ do 9 III 1377 r.⁷⁹ Za jego przynależnością do Półkoźców przemawia jedna jeszcze ważna przesłanka, nie związana już z powyższym wywodem genealogicznym. W 1367 r. opat tyniecki Jan potwierdził sprzedaż sołectwa w Prądniku przez Froszkę i jej siostrę Elżbietę, córki Jana Stepka mieszczanina krakowskiego, innemu mieszczaninowi z Krakowa — Hermanowi Kranczowi. Lista świadków tego aktu jest następująca: Andrzej, kasztelan czechowski, Sięgniew, prepozyt św. Michała, Mikołaj Skalka, altarysta kościoła krakowskiego, Jan Kmita z Wiśnicza, Jan Pakosławic z Niewiarowa, Jakub, notariusz sądu królewskiego krakowskiego⁸⁰. Z tego grona niemal wszyscy to pewni Półkoźce bądź ich krewni. Brak takich informacji jedynie w odniesieniu do Mikołaja Skalki, Półkoźcami byli: Sięgniew z Gręboszowa, prepozyt kolegiaty św. Michała, syn Włosta, podkanclerzy krakowski w latach 1333—1343, Jan, syn Pakosława z Niewiarowa. Jan Kmita był krewnym Jana z Niewiarowa. W 1360 r. obydwaj złożyli w Awinionie suplikę, która określa ich wzajemny stosunek — *socii et consanguinei*⁸¹. W suplice tej zabiegali również o łaski dla swoich krewnych, wśród których wystąpił Jakub z Gawronów kleryk diecezji krakowskiej, syn Tomisława⁸². Jest on identyczny z Jakubem, notariuszem z dokumentu z 1367 r., który nas interesuje⁸³. Zatem z grona 6 świadków tego przywileju, czterech stanowiło jedną konstelację rodzinno-rodową. Możemy tu dodać, jako piątego, Andrzeja kasztelana czechowskiego. Jedynym, moim zdaniem, wyjaśnieniem pojawienia się tej grupy w jednej liście świadków — niemożliwe by było dziełem przypadku — jest ich powiązanie z odbiorcami dokumentu, czyli inaczej mówiąc z mieszczaństwem krakowskim. Znakomicie pasuje tu powinowactwo Andrzeja z Romańcami — jego żona Zochna była wnuczką Jana Romańca i odziedziczyła po nim — przez swoją matkę — nieruchomości w Krakowie⁸⁴.

⁷⁷ *Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa*, wyd. F. Piekosiński, J. Szujski, Kraków 1878, cz. 1, nr 1583, 1603.

⁷⁸ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, wyd. A. Theiner, t. 1, Rzym 1860, nr 790.

⁷⁹ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 1—4, Kraków 1876—1905, t. 3, nr 890. Zob. *Urzednicy malopolscy XII—XV wieku, Spisy*, opr. J. Kurtyka, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrzumska, Wrocław 1990, nr 52.

⁸⁰ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, nr 291.

⁸¹ *Monumenta Poloniae Vaticana...*, t. 3, nr 396.

⁸² *Ibid.*

⁸³ Z. Perzanowski, *Dokument i kancelaria sądu ziemskiego krakowskiego do poł. XV w.*, Kraków 1968, s. 47.

⁸⁴ Zob. przyp. 77.

ÜBER DIE PROVENIENZ DER FAMILIE PÓLKOZIC WIELOWIEYSKI

Zusammenfassung

Die Provenienz der Familie mit dem Stammwappen Pólkoza, die sich von Wielka Wieś bei Wojnicz und von Trzewlin (die in Wielka Wieś gelegene Burg) schrieb, war ungeklärt. In bisheriger Literatur waren Trzewlin und Wielka Wieś als Besitzer der Familie von Więckowice, die zum Stamm Rawicz gehörte, betrachtet. Als Ahne der Familie Więckowski war in männlicher Linie der Kastellan von Czechów, Andreas (1359—1377) angesehen. Die Familie Pólkozic sollte sich in die Güter von Rawicz Więckowski etwa um die Hälfte des XV Jahrhunderts eingeheiratet haben. Die Analyse der Genealogie und des Besitzstandes beider Familien hat den Autor zum anderen Schluß geführt. Andreas, Kastellan von Czechów, war ein Vertreter des Stammes Pólkozic und Ahne der Familie Wielowiejski. Er war der zweite Ehemann der Zochna, Tochter des Jakob Stammwappen Pobóg. Aus dieser Ehe stammen die Wielowiejski. Der erste Ehemann der Zochna war Dzierślaw Białoń Stammwappen Rawicz, bekannt nur nach einer Quelle (1358). Ihr Sohn war Mściwoj Białoń, der sich schon von Więckowice schrieb.